

Znanstveni radovi

UDK 811.351.2'367.624

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćeno za tisak: 20. rujna 2019.

<https://doi.org/10.22210/suvlin.2019.088.01>*Sofija Gadžijeva**Institut za jezik, književnost i umjetnost Gamzat Čadasa**Dagestanskoga federalnog istraživačkog centra Ruske akademije znanosti, Mahačkala**gadzhieva-s@mail.ru***Kontrastivni opis tvorbe jednostavnih glagolskih priloga u darginskom i laskom jeziku¹**

Članak predstavlja kontrastivan opis tvorbe jednostavnih glagolskih priloga (konverba) u dvama dagestanskim jezicima – darginskome i laskome. Kontrastiranje omogućuje izdvajanje niza strukturnih zajedničkih crta u tvorbi triju taksisnih oblika jednostavnih glagolskih priloga (glagolskih priloga prethođenja, istodobnosti i slijeđenja). U članku se iznosi popis strukturnih paralelizama među kojima se posebna pozornost posvećuje tim zajedničkim osobitostima u ustroju i tvorbi darginskih i laskih glagolskih priloga koje s njima ne dijele drugi dagestanski jezici.

1. Glagolski prilog i njegove semantičke vrste

U dagestanskim jezicima², koji uključuju darginski i laski, uporaba je glagolskih priloga, odnosno glagolskih oblika adverbijalnoga značenja (konverba), vrlo učestala, a zastupljeni su čitavim nizom vrsta. Njihova je učestalost povezana s

1 Na vrijednim primjedbama na prvu verziju članka veliku zahvalu dugujem Isi Halidoviču Abdullaevu, Zairi Madžidovni Khalilovoj, Zulajhat Magomedovni Mallaevoj i Sapijahanum Murtuzalievni Temirbulatovoj. Zahvaljujem Ekremu Čauševiću i Marinki Šimić na korisnim komentarima i pismenim raspravama o terminološkim i drugim pitanjima. Također sam zahvalna recenzentima *Suvremene lingvistike* na vrijednim savjetima i prijedlozima koji su mi pomogli prilikom dorade završnoga teksta članka.

2 S genetskoga se gledišta dagestanski jezici dijele u sljedeće skupine: avaro–ando–cezaska (na sjeverozapadu areala), lezginska (na jugu) te darginski i laski jezici, koji zemljopisno zauzimaju prijelazan, središnji položaj. Svaki od tih dvaju jezika, prema mišljenju mnogih znanstvenika, čini posebnu granu. Usporedno s tim mišljenjem postoji i hipoteza o darginsko–laskom jedinstvu (odnosno, o darginsko–laskoj grani, ili skupini, dagestanskih jezika), koje su se držali A. S. Čikobava (u mnogim radovima, v. npr. 2010), Š. G. Gaprindašvili (1954), dok su istraživanja na tom području provodili A. A. Magometov (1976), A. Š. Akiev (1977, 1982), S. M. Hajdakov (1985) i drugi jezikoslovci. I. H. Abdullaev zagovara mišljenje da laski jezik čini posebnu skupinu (ili granu) unutar dagestanskih jezika. Ta grana, koju čini samo taj jedan jezik, zauzima među dagestanskim jezicima središnji položaj, te je zapravo, u određenom smislu, prijelazna između sjeverozapadnih i jugoistočnih dagestanskih jezika, s tim da u njoj prevladavaju crte sličnosti s jezicima (dijalektima) darginske skupine (Abdullaev 2010: 295).

time što se upravo uz pomoć glagolskih priloga izriče sintaktička veza između glavne i zavisne rečenice u zavisno složenim rečenicama s priložnim zavisnim rečenicama. Različite semantičke vrste glagolskih priloga (mjesni, vremenski, uzročni, pogodbeni, dopusni itd.) tvore se pomoću različitih sufiksa i rabe se u svrhu uspostavljanja raznovrsnih adverbijalnih odnosa među dvjema surečenicama u okviru zavisnosložene rečenice³. Tu službu u indoeuropskim jezicima vrše veznici (vremenski, uzročni itd.). Osim toga, učestala uporaba glagolskih priloga posljedica je i toga da se od njih kao osnovnih (semantičkih) sastavnica tvore vrlo učestali složeni glagolski vremenski oblici.

Glagolski prilog je nefinitni oblik glagola, koji spaja u sebi obilježja dviju vrsta riječi – glagola i priloga. M. Haspelmath bilježi u svom istraživanju glagolskih priloga s tipološkog gledišta: »converbs are verbal adverbs, just like participles are verbal adjectives« (1995: 3).

T. I. Dešerjeva, uzevši u obzir različite aspekte uporabe glagolskoga priloga, opisuje taj nefinitni oblik na sljedeći način: »Glagolski prilog <...> rabi se za pojašnjenje radnje, koja je označena drugim glagolom, i vrši službu priložne oznake načina. Glavna je pak njegova funkcija, prema našem mišljenju, izražavanje istodobnosti i različitih oblika redoslijeda radnji u vremenu (taksis), i zato njega, kao i neke proizvedene iz njega oblike određujemo <...> kao relativne vremenske glagolske oblike« (1978: 77).

Radnja koju izriče glagolski prilog je dodatna, sporedna u odnosu na glavnu radnju, koja je u rečenici izražena predikatom. R. G. Eldarova navodi primjer glagolskoga priloga u laskom jeziku koji izriče dodatnu radnju, istodobnu s radnjom finitnoga predikata:

(1) <i>žular-du-gu</i>	<i>š:aš-la-j,</i>	<i>amu</i>	<i>mah-a</i>
čarapa-PL ⁴ -ENCL	plesti-IPF-CVB,	baka	bajka-ABS
<i>bus-la-j</i>	<i>d-ija.</i>		
pričati-IPFV-CVB	III-COP		
- ‘Baka je pletući čarapu pričala bajku’ (1993: 42)⁵.

3 Službu povezivanja glavne i zavisne rečenice glagolski prilozi vrše i u mnogim drugim jezicima u raznim jezičnim porodicama. Kao primjer takvoga funkcioniranja glagolskih priloga navest ću turski jezik, usp. knjigu Ekrema Čauševića (2018) o ustroju, sintaksi i semantici konverba i drugih infinitivnih glagolskih oblika u turskom jeziku.

4 Vidi priloženi popis kratica.

5 Sve primjere rečenica iz radova drugih autora ovdje prenosim u latiničkoj transkripciji, u svakom od tih primjera provodim morfemsku raščlambu, a niže dodajem redak s glosiranjem. U pojedinim slučajevima ta transkripcija ne odražava neke glasovne promjene pozicijske (nefonološke) naravi (npr. *buslaj* je u izgovoru bliže k [buslej]), ali u svrhu pridržavanja autorskog načina bilježenja primjera i s obzirom na to da fonološka pitanja nisu u središtu pozornosti ovoga članka, čuvam takvu transkripciju. Zapravo, autori deskriptivnih radova navode primjere u suvremenom ćirilicnom grafijskom sistemu darginskog i laskog jezika (koji uglavnom slijedi fonetsko načelo). I one primjere koji su zapisani prema riječima izvornih govornika prenosim na isti način radi ujednačenosti.

U ovom se primjeru radnja glagolskoga priloga š:aš-la-j odvija istodobno s radnjom predikata *bus-la-j d-ija* i u odnosu na nju je dodatna⁶.

V. A. Plungjan je u različitim jezicima svijeta proučio osnovne modele izricanja taksisa (relativnog vremena) i ubrojio dagestanske jezike u jezike s nefinitnim modelom: u takvim jezicima »za izricanje taksisa služe specijalizirani glagolski oblici, koji obično ne izražavaju grameme (apsolutnog) vremena i sa sintaktičkog su stajališta zavisni od tog glagolskog oblika u rečenici koji upravo izriče apsolutno vrijeme« (2012: 271).

U složenoj rečenici s priložnom zavisnom rečenicom glagolski prilog vrši službu predikata zavisne surečenice⁷.

Za glagol je u dagestanskim jezicima svojstven složeni sustav glagolskopriložnih oblika. U jezikoslovlju se ustalila tradicija razlikovanja dviju semantičkih vrsta među glagolskim priložima, koje različiti istraživači nazivaju različito, pa se stoga treba osvrnuti na te termine.

S. N. Abdullaev je, po svemu sudeći, među istraživačima darginskog jezika prvi (1954) razgraničio te dvije vrste glagolskih priloga: u posebnu je skupinu izdvojio »opće« glagolske priloge i razjasnio čime se oni razlikuju od ostalih⁸. Obrazložio je naziv »opći«: »Glagolski prilog na *-li*, *-uli* nazivamo općim jer služi za izražavanje različitih značenja, dok drugi glagolski prilozi izražavaju značenje koje je svojstveno samo njima. Taj glagolski prilog izriče i način, i uzrok, i cilj radnje i dr.« (1954: 196)⁹. Primjer (darg.):¹⁰

(2) *Hu Häq'uli hawak'ibsi* (Abdullaev S. 1954: 196–197).

<i>Hu</i>	<i>Hä-q'u-li</i>	<i>ha-<w>-ak'-ib-si-ri</i>
ti-2SG.ABS	NEG-doći-CVB	<I>-doći-PST-PTC.SG-biti.PST
‘Kako ti nisi došao, (ja) sam došao k tebi’		

V. P. Nedjalkov (1995) potanko je opisao dvije semantičke vrste glagolskih priloga u jezicima svijeta i označio ih posebnim nazivima. On je jasno terminološki razgraničio kontekstne i specijalizirane glagolske priloge. Razlika je izme-

6 Usp. Eldarova 1993: 42.

7 O različitim načinima oblikovanja glavnoga i zavisnoga dijela rečenice u jezicima svijeta pišu E. Kalinina i M. Čumakina: »razlikuju se dva načina oblikovanja priložnooznačnih zavisnih rečenica: u jednom se slučaju rabe pomoćni elementi, odnosno veznici i veznički prilozi u kombinaciji s finitnim oblicima zavisnog predikata (takav je način dobio naziv 'indoeuropski'), a drugi je način uporaba afksa i klitika pomoću kojih se tvore posebni nefinitni oblici, odnosno glagolski priložnooznačni oblici, ili konverbi. Način oblikovanja predikata priložne zavisne rečenice pomoću specijaliziranih glagolskih priloga (...) često se naziva 'altajskim'« (1999: 538). Upravo se taj drugi način najčešće rabi u dagestanskim jezicima.

8 Ostale glagolske priloge, doduše, nije označio posebnim terminom, ali je implicitno proveo razgraničenje već samim time što je izdvojio opće glagolske priloge u posebnu skupinu.

9 Termin »opći glagolski prilozi« (rus. *общие деенричастия*) rabi i M.–S. M. Musaev (2014: 331). I. H. Abdullaev bilježi da je među glagolskim oblicima adverbijalnog značenja »nužno (...) razlikovati glagolske priloge (...) i priložnoodredbene oblike glagola« (2010: 243).

10 S obzirom na dijalektalnu razgranatost darginskoga jezika napominjem da primjeri u članku, kao i njihov opis, osim ako nije drugačije navedeno, odražavaju stanje u darginskom standardnom jeziku, koji se temelji na akušinskom narečju.

đu ta dva semantička tipa u stupnju specifičnosti gramatičkog značenja glagolskih priloga. Specijalizirani glagolski prilozi izražavaju jedan (ponegdje i dva) ustaljeni semantički odnos između zavisne i glavne rečenice, a kod kontekstnih glagolskih priloga taj se semantički odnos određuje iz konteksta te se glagolskim priložima toga tipa mogu izricati raznovrsni semantički odnosi¹¹. Kontekstni glagolski prilozi izriču tri ili više priložnoodredbenih značenja¹².

U nizu novijih radova pojedini autori, slijedeći spomenute podjele glagolskih priloga, rabe nazive »jednostavni« i »specijalizirani«¹³, stoga ću se u ovom radu pridržavati tih termina, odnosno kontekstne (opće) glagolske priloge nazivat ću jednostavnima.

Za oba je sustava glagolskih priloga – i darginski, i laski – svojstvena podjela svih glagolskih priloga na dvije vrste: jednostavne i specijalizirane¹⁴. Kod proučavanja glagolskih priloga u drugim dagestanskim jezicima pozornost privlači činjenica da takva podjela nije samo zajednička osobitost ustroja laskog i darginskog jezika, već je to svojstvo svih dagestanskih jezika.

U ovom članku iznosim kontrastivan opis tvorbe oblika jednostavnih glagolskih priloga u darginskom i laskom jeziku.

Među jednostavnim glagolskim priložima, kako u darginskom, tako i u laskom jeziku – razlikuju se tri taksisna oblika¹⁵ – glagolski prilozi za izricanje prethođenja, istodobnosti i slijeđenja¹⁶. U opisnoj je literaturi o darginskom i laskom jeziku opisana tvorba te gramatičko značenje tih glagolskih priloga¹⁷.

11 Zbog toga još nazivaju i »općima«.

12 V. P. Nedjalkov definira te dvije vrste glagolskih priloga na sljedeći način: «(1) *specialized* converbs have one or two meanings of the adverbial type; (2) *contextual* converbs have three or more adverbial meanings that are realized under certain conditions» (1995: 106). Ti nazivi koje je uveo Nedjalkov upotrebljavaju se kasnije u mnogim radovima, usp. na primjer gramatiku hvaršinskog jezika koji spada u avaro–ando–cezsku skupinu dagestanskih jezika (v. tablicu 3.41 *Non-finite forms* Khalilova 2009: 208–209).

13 Usp. Sumbatova i Lander 2014: 125–128.

14 Kako se u ovom članku kontrastivno opisuju jednostavni glagolski prilozi, glede specijaliziranih glagolskih priloga spomenut ću samo da se oni razvrstavaju u skladu s gramatičkim značenjem (odnosno, značenjem priložne oznake: mjesnim, vremenskim, uzročnim, pogodbenim, dopusnim itd.) i navest ću nekoliko primjera: 1) u darginskom jeziku: vremenski glagolski prilog *belk'un-mad* '(odmah) čim je napisao'; dopusni *belk'un-q:i* 'iako je napisao'; 2) u laskom jeziku: vremenski glagolski prilog *uč'an:in* [*< uč'an-nin*] 'prije nego dođe'; mjesni glagolski prilog *lasaj-nij* 'tamo, gdje uzimaju'. Dalje navodim primjer darginske rečenice sa specijaliziranim glagolskim prilogom (glagolski prilog s vremenskim značenjem neposrednog prethođenja):

(i.) *Dudeš arāq'unmad, neš rak'ib* (Musaev 2014: 333).

Dudeš arāq'-un-mad, neš r-ak'-ib.

otac otići-ImmANTRCVB majka II-doći-PST

'Čim je otišao otac, došla je majka'.

15 Taksisni oblici služe za izražavanje taksisa, relativnog vremena, odnosno redoslijeda u vremenu.

16 U jezikoslovnoj su se literaturi jednostavni glagolski prilozi prethođenja, istovremenosti i slijeđenja tradicionalno terminološki razgraničavali kao glagolski prilozi sadašnji, prošli i budući. Takvo je nazivlje povezano s tvorbenim osnovama tih glagolskih priloga (oni se tvore od tih istih osnova, od kojih se tvore i finitni oblici odgovarajućih vremenskih planova: prošlog, sadašnjeg i budućeg). U deskriptivnim se radovima u novije vrijeme oni već terminološki razlikuju sukladno u njima izraženoj kategoriji taksisa (a ne vremena).

17 Usp. o laskim glagolskim priložima: Murkelinskij 1971: 226–227, Abdullaev I. 2010: 243–244, Eldarova 1993: 41–42, Kazenin 2013: 205–207; o darginskim glagolskim priložima: Abdullaev S. 1954: 195, Abdullaev Z. 1969: 63–67, Mutalov 2002: 160–163, Musaev 2014: 329–332.

2. Tvorba triju taksisnih oblika jednostavnih glagolskih priloga u darginskom i laskom jeziku

2.1. Glagolski prilozi za izražavanje prethođenja

2.1.1. Glagolski prilozi prethođenja u darginskom jeziku

Za razliku od glagolskih priloga za izricanje istovremenosti i slijeđenja, koji se tvore prema istovjetnom jednostavnom modelu, glagolski se prilog prethođenja (anteriornosti) u darginskom jeziku gledano samo sa sinkronijskog gledišta tvori na različite načine, ovisno o završetku tvorbene osnove.

Ako pak ustrojstvo oblika tih glagolskih priloga sagledavamo s dijakronijskoga gledišta, njihova je tvorba također jednolika.

Prvo ću pokazati tvorbu oblika glagolskoga priloga prethođenja na najjednostavnijem primjeru, koji demonstrira opće pravilo tvorbe tih glagolskih priloga, odnosno od oblika prošlog svršenog vremena sa sufiksom *-ub* (u tom slučaju na morfološkoj granici ne dolazi do nikakvih promjena):

<i>ber-es</i> ‘isušiti se’	<i>ber-ub</i> ‘isušio se’	<i>-berub-li</i> ‘isušivši se’
<i>beκ-es</i> ‘nestati’	<i>beκ-ub</i> ‘nestao je’	<i>-bekub-li</i> ‘nestavši’

Kao tvorbeni osnovi za glagolske priloge prethođenja služi oblik jednostavnoga prošloga svršenog¹⁸ vremena. Taj se oblik tvori tako da se osnovi svršenog vida (dalje – SV) dodaje jedan od četiri sufiksa: *-ib*, *-ur*, *-ub*, *-un*. Neposredno se obliku jednostavnoga prošlog svršenog vremena, koji završava jednim od ta četiri sufiksa, dodaje glagolskopriložni sufiks *-li* (ili njegov okrnjeni alomorf *-i*). Međutim, budući da svi navedeni sufiksi imaju suglasnički završetak, na morfološkoj granici tih sufiksa i glagolskopriložnog sufiksa *-li*, koji ima suglasnički početak, nađu se dva suglasnika (VC+CV). To je uzrok toga, što je ta morfološka granica u gotovo svim slučajevima obilježena raznim asimilacijsko–akomodacijskim procesima, ispadanjem fonema ili fonemskih skupina¹⁹, zbog čega je jedan od morfema u dodiru ili su čak oba podvrgnuta promjenama.

Način tvorbe darginskih glagolskih priloga prethođenja od oblika prošloga svršenog vremena s različitim sufiksima pokazat ćemo u sljedećoj tablici:

18 Termin jednostavno prošlo svršeno vrijeme rabi Z. Abdullaev (1969: 64 i dr.).

19 Ti su procesi opisani u radovima: Abdullaev S. 1954: 196, Abdullaev Z. 1969: 64–67, Mutalov 2002: 160, Musaev 2014: 331.

Sufiks oblika prošloga svršenog vremena, 3. lice jd.	Infinitiv	Osnova: oblik 3. lica jd. prošloga svršenog vremena	Dodavanje glagolskopriložnog sufiksa tvorbenoj osnovi; fonetski proces	Jednostavni anteriorni glagolski prilog	Sufiks glagolskoga priloga
–ub	<i>beκ-es</i> ‘nestati’ <i>ber-es</i> ‘usahnuti’	<i>beκ-ub</i> <i>ber-ub</i>	<i>beκub-</i> + <i>li</i> <i>berub-</i> + <i>li</i>	<i>beκ-ub-li</i> <i>berub-li</i>	– <i>li</i>
–ur	<i>bah-es</i> ‘saznati’ <i>bat-es</i> ‘ostaviti’	<i>bah-ur</i> <i>bat-ur</i>	regresivna asimilacija $r > l$: <i>bahur-</i> + <i>li</i> <i>batur</i> + <i>li</i>	<i>bahul-li</i> <i>batul-li</i>	– <i>li</i>
–ib	<i>kas-es</i> ‘uzeti’ <i>birc-es</i> ‘oprati’ <i>bar-es</i> ‘učiniti’ <i>buc-es</i> ‘uloviti’	<i>kas-ib</i> <i>birc-ib</i> <i>bar-ib</i> <i>buc-ib</i>	krnjenje <i>b</i> : <i>kasib</i> + <i>li</i> <i>bircib</i> + <i>li</i> <i>barib</i> + <i>li</i> <i>bucib</i> + <i>li</i>	<i>kasi-li</i> <i>birci-li</i> <i>bari-li</i> <i>buci-li</i>	– <i>li</i>
–un	<i>bac-es</i> ‘orati’ <i>belk-es</i> ‘napisati’ <i>berk-es</i> ‘pojesti’ <i>belč-es</i> ‘pročitati’	<i>bac-un</i> <i>belk-un</i> <i>berk-un</i> <i>belč-un</i>	krnjenje – <i>un-</i> na završetku osnove <i>i</i> / na početku sufiksa – <i>li</i> : <i>bacun</i> – <i>li</i> <i>belk’un</i> + <i>li</i> <i>berkun</i> + <i>li</i> <i>belč’un</i> + <i>li</i>	<i>bac-i</i> <i>belk-i</i> <i>berk-i</i> <i>belč-i</i>	okrnjenim alo-morf– <i>i</i>

Tablica 1. Tvorba jednostavnih glagolskih priloga za izricanje prethođenja u darginskom jeziku

Dakle, kod opisa tvorbe jednostavnih glagolskih priloga prethođenja, sve se glagole može podijeliti u četiri skupine u skladu s četiri različita sufiksa koji služe kao formativi prošloga svršenog vremena.

1) Kao što je navedeno ranije i predočeno iz primjera u tablici, kod dodavanja glagolskopriložnog sufiksa –*li* osnovi na –*ub-* završetak osnove nije izložen nikakvim promjenama.

2) Sufiks –*ur* u standardnom jeziku podvrgava se regresivnoj asimilaciji: $r > l$.

3) Kod dodavanja konsonantnog sufiksa –*li* osnovama s formantom –*ib-*, taj se formant krnji: ispada suglasnik –*b-*.

4) Najsloženiji je slučaj zastupljen kod tih glagola kod kojih se oblik prošlog svršenog vremena tvori dodavanjem formanta –*un*: kod tvorbe glagolskoga priloga prethođenja ne samo što se krnji fonemska skupina –*un* na završetku tvorbene

osnove, već ispada i početni suglasnik glagolskopriložnoga sufiksa *-li*, tako da u tim oblicima nalazimo njegov okrnjeni alomorf *-i* (usp. primjere u Tablici 1.).

Kod proučavanja glagolskoga priloga prethođenja valja skrenuti pozornost na vrlo zanimljive podatke gornjohajdaskih govora hajdaskog narečja darginskoga jezika, koje je iznijela S. M. Temirbulatova (2004), poprativši ih ne samo morfološkom i fonetskom analizom, već i povijesnim komentarom. Ona je navela da se od finitnih oblika s formantom *-un* u gornjohajdaskim govorima glagolski prilozi prethođenja tvore bez dodavanja sufiksa *-li*: »finitni oblici funkcioniraju u ulozi glagolskih priloga. Njihova se uloga razlikuje samo u kontekstu, usp. *iles:a wärun χabar has:iw* ‘došavši k njemu, upitao je’²⁰ – *wärun* ‘došavši’ – glagolski prilog; *dila χula at:a Häžni wärun* ‘moj djed išao je na hadž (hodočašće)’²¹ ... – *wärun* ‘išao je’ – finitni glagolski oblik (predikat) 3. lice jd. (selo Varsit)« (2004: 201). Istraživačica je napomenula da je taj oblik takozvani povijesni particip. U hajdaskom narečju on vrši funkciju participa, glagolskoga priloga i finitnoga glagolskog oblika 3. lica jd.: »*bacun qu* ‘uzorana njiva’ – *bacun* – particip, *qu bacun* ‘uzorao je njivu’ – *bacun* (finitni oblik prošli. vrem. 3. lica jd.), *qu bacun cakiw* ‘došao je, uzoravši njivu’ – *bacun* – glagolski prilog« (2004: 201). Podatci koje je navela Temirbulatova vrlo su važni s gledišta poredbenoga proučavanja glagolskih priloga u darginskom i laskom jeziku, a i šire – u dagestanskim jezicima²².

2.1.2. Glagolski prilog za izražavanje prethođenja u laskom jeziku

Glagolski prilog prethođenja tvori se od posebne osnove glagola svršenog vida (SV) – perfektivne osnove: korijen glagola s infiksacijom pokazatelja razreda. Od te se perfektivne osnove glagolski prilog tvori dodavanjem formativa *-unu/-un/-nu*²³. Ista osnova služi i za tvorbu ličnih oblika prošlog vremena, kao i participa svršenog vida. I. H. Abdullaev je istraživao tvorbu laskih glagolskih oblika i došao do važnog zaključka da, dok prefiksadni razredni pokazatelj²⁴ vrši funkciju slaganja u razredu, infiksadni razredni pokazatelj²⁵ »vrši funkciju formativa perfektivnih osnova« (2010: 236). Na primjer:

20 (ii.) *iles:a* *wär-un* *χabar has:iw*
on doći-CVB pitati.PST
‘došavši k njemu, upitao je’

21 (iii.) *dila* *χula at:a* *Häžni* *wär-un*
moj djed hadž ići-PST
‘Moj djed je išao na hadž (hodočašće)’.

22 Na to ću se pitanje osvrnuti u daljnjem tekstu, kod izlaganja ustrojnih paralela i genetski srodnih segmenata darginskoga i laskoga glagolskog priloga, v. točku 3.8.

23 Kako se većina glagolskih priloga tvori dodavanjem morfemskog kompleksa *-unu*, takav ćemo oblik morfe-ma smatrati temeljnim, a *-un* i *-nu* njegovim alomorfima.

24 Odnosno pokazatelj imenskoga (nominalnoga) razreda.

25 U laskom se jeziku infiksadni razredni pokazatelj pojavljuje u perfektivnim osnovama ne samo onih glagola kod kojih je razred u osnovi (u infinitivu i dr. oblicima) obilježen prefiksalnim razrednim pokazateljem, već i onih glagola čije osnove inače ne uključuju informaciju o razredu (dakle, ne–razredni glagoli, odnosno glagoli, neutralni u pogledu bilježenja razreda).

b-uč'-an 'doći' – *b-u<w>k'-un* 'došavši', *b-* – prefiksadni razredni pokazatelj (dalje u tekstu – RP) III. razreda; *-w-* – infiksadni RP III. razreda.

čič-in 'napisati' – *čič<w>č-unu* / *čič<r>č-unu* 'napisavši', *ne-* razredni glagol; infiksadni RP: *<w>* I., III. razredi, *<r>* II., IV. razredi.

las-un 'uzeti' – *laws-un* / *lars-un* 'uzevši'; *ne-* razredni glagol; infiksadni RP: *<w>* I., III. razredi, *<r>* II., IV. razredi.

b-aχ:-an 'prodati' – *b-a<w>χ:-unu* 'prodavši'; *b-* – prefiksadni RP III. razreda; *-w-* – infiksadni RP III. razreda.

ah-an 'pasti' – *ah-nu* 'pavši'; perfektivna osnova bez RP.

Infinitiv SV	Perfektivna osnova (korijen s infikacijom razrednog pokazatelja)	Jednostavan glagolski prilog prethođenja	Sufiks glagolskoga priloga prethođenja
<i>buč'-an</i> ²⁶ 'doći'	<i>buwk'-</i>	<i>buwk'-un</i>	<i>-un</i>
<i>čič-in</i> 'napisati'	<i>čiwč-</i> / <i>čirč-</i>	<i>čivč-unu</i> / <i>čirč-unu</i>	<i>-u-nu</i>
<i>buc-in</i> 'privesti'	<i>buwc-</i>	<i>buwc-u-nu</i>	<i>-u-nu</i>
<i>liq-an</i> 'pobjeći'	<i>liwq-</i> / <i>lirq-</i>	<i>liwq-u-n</i> / <i>lirq-u-n</i>	<i>-u-n</i>
<i>t'it'-in</i> 'otvoriti'	<i>t'iwť-</i> / <i>t'irt'-</i>	<i>t'iwť-u-nu</i> / <i>t'irt'-u-nu</i>	<i>-u-nu</i>
<i>q'aq'-an</i> 'osušiti se'	<i>q'awq'-</i> / <i>q'arq'-</i>	<i>q'awq'-un</i> / <i>q'arq'-un</i>	<i>-u-n</i>
<i>las-un</i> 'uzeti'	<i>laws-</i> / <i>lars-</i>	<i>laws-un</i> / <i>lars-un</i>	<i>-u-n</i>
<i>κaκ-an</i> 'razbiti'	<i>κawκ-</i> / <i>κarκ-</i>	<i>κawκ-un</i> / <i>κarκ-un</i>	<i>-u-n</i>
<i>bawχ:-an</i> 'prodati'	<i>bawχ:-</i>	<i>bawχ:-u-nu</i>	<i>-u-nu</i>
<i>ah-an</i> 'pasti (SV od padati)'	<i>ah-</i>	<i>ah-nu</i>	<i>-nu</i>
<i>rah-an</i> 'posvađati se'	<i>rah-</i>	<i>rah-nu</i>	<i>-nu</i>

Tablica 2. Tvorba jednostavnih glagolskih priloga za izricanje prethođenja u laskom jeziku

26 Za razredne glagole (tj. glagole, koji se slažu s imenicama određenoga imenskog razreda pomoću razrednoga pokazatelja) u ovoj i u drugim tablicama nisu navedeni svi razredni oblici infinitiva i glagolskoga priloga kako se tablica ne bi suviše opteretila jer pitanja povezana s kategorijom razreda (slaganje u razredu) nisu u središtu pozornosti ovoga članka. Na primjer, za glagol *b-uč'an* (*d-uč'an*, *uč'an*) 'doći' u tablici se navodi samo infinitiv *buč'an*, perfektivna osnova *buwk'-* (dok se *durk'-* i *uwk'-* ne navode), kao i glagolski prilog *buwk'un* (nisu navedeni *durk'un* i *uwk'un*).

R. G. Eldarova bilježi da se sufiks *-un* »susreće uglavnom kod glagolskih priloga, izvedenih od glagola s tematskim samoglasnikom *-a-*« (1993: 41), dok glagole kod kojih se glagolski prilozi tvore dodavanjem sufiksa *-nu* (ima ih desetak) opisuje kao iznimke (1993: 41) ²⁷.

Raznolikost u tvorbi glagolskopriložnih oblika od različitih glagola u laskom jeziku iskazuje se u variranju tvorbenoga formativa (točnije, njegova završetka). Morfemskoj granici između osnove i sufiksa nisu svojstveni procesi asimilacije ili ispadanja glasova jer je završetak tvorbenne osnove konsonantni, a početak sufiksa je vokalni (C + V).

Dalje navodim primjer lakske rečenice s glagolskim prilogom prethođenja:

- (3) *Ruq'igu bač'wa xus:a stakangu lawsun larzulunmaj buk:una.*²⁸
Ruq'i-gu bač'wa xu-s:a stakan-gu la<w>s-un
 Ruki-ENCL prazan postati-PTC-PF čaša-ENCL uzeti<III>CVB
*larzu-lunmaj b-u<w>k:-un-a.*²⁹
 veranda-LOC.SUPER.LAT III-izaći-<III>PF-PST.
 'Ruki je, **uzevši** praznu čašu, izašla na verandu'

Tvorbene su osnove glagolskoga priloga prethođenja u darginskom i laskom jeziku, kao što se vidi iz navedene građe, različite. U darginskom se jeziku taj glagolski prilog tvori od oblika 3. lica jd. jednostavnoga prošlog svršenog vremena (od njega se tvori i particip SV)³⁰. U laskom jeziku jednostavni glagolski prilog prethođenja tvori se od perfektivne osnove (od koje se tvori i particip SV). Po tom je pitanju moguće, ovisno o načinu opisa, i drugo stajalište. Finitni oblik prošloga svršenog vremena u darginskom jeziku možemo promatrati i kao perfektivnu osnovu s nultim formativom prošloga svršenog vremena. Onda se od te perfektivne osnove, kao i u laskom, tvore sva tri glagolska oblika: finitni oblik, particip i glagolski prilog. Kod takvoga pristupa, po pitanju tvorbenne osnove za glagolske priloge prethođenja u laskom i darginskom nema razlike jer oni se u oba jezika tvore od perfektivne osnove.

27 Prema podacima Sulejmana A. Musaeva, vrlo su učestale potvrde (osobito u južnim laskim govorima) ne-razlikovanja dviju vrsta glagola, od kojih svaka tvori oblik glagolskoga priloga prethođenja na svoj način. Naime, postoji težnja prema širenju sufiksa *-unu* (na primjer, *buvk'unu* umjesto starog oblika *buvk'un*). Dakle, orijentacija ide na one glagole kojih je više (kod njih je zastupljen u tom obliku sufiks *-unu* i u književnom jeziku), a osim toga, vjerojatno i na priloge s najraširenijem adverbijalnim sufiksom *-nu*. Međutim, takvu uporabu oblika sa sufiksom *-unu* umjesto *-un* starija školovana generacija (tj. govornici laskog književnog jezika) percipira kao pogrešnu (podatci iz razgovora u ožujku 2018. sa Sulejmanom A. Musaevom, kome zahvaljujem na vrijednim komentarima za vrijeme mog rada na ovoj temi).

28 Primjer je preuzet iz pripovijetke laskoga pisca Kurdi Zakujeva «*qāwṛins:a č:awu*» («*Isznevjerena ljubav*»), a citira se prema izdanju te pripovijetke u knjizi Ahmedov 2013: 572 (tekst pripovijetke na laskom jeziku dodan je izdanju: Ahmedov, Sulejman H. (2013). *Slovar' jazyka povesti Kurdi Zakueva* »*Obmanutaja ljubov'*«, 475–589).

29 U retku glosiranja oblik *buwk:una* (od *buk:an* 'izaći') s infigiranim razrednim pokazateljem (*-w-*) naveden je prema suvremenom laskom pravopisu, dok je u izdanju pripovijetke on zapisan u starom pravopisu – bez *-w-*).

30 Takav je opis tvorbe glagolskoga priloga prethođenja u darginskom jeziku, tj. da se taj glagolski prilog tvori od finitnoga oblika prošloga svršenog vremena 3. lica jd., ustaljen i izlaže se tradicionalno u gramatikama darginskoga jezika i u drugim opisima darginske glagolske morfologije.

dahbi-es ‘preplašiti se’

perfektivna osnova *dahbi-ub-* :> *dahbiub-Ø* (finitni oblik prošloga svrš. vremena),
dahbiub-si (particip),
dahbiub-li (glagolski prilog).

2.2. Glagolski prilozi za izražavanje istodobnosti

2.2.1. Glagolski prilozi istodobnosti u darginskom jeziku

Glagolski prilozi istodobnosti izriču radnju koja se odvija istodobno s predikatnom radnjom. Glagolski prilog istodobnosti tvori se od glagolske osnove NSV. Morfem *-li* se dodaje na osnovu pomoću formativa *-u-*: *luk-es* ‘pisati’ – *luk-u-li* ‘pišući’; *bal-es* ‘znati’ – *bal-u-li* ‘znajući’.

Infinitiv (oba vida, SV i NSV)	Infinitiv NSV	Osnova NSV	Glagolski prilog istodobnosti	Formativ <i>-u-</i> + glagolskopriložni sufiks <i>-li</i>
SV <i>bel’es</i> ‘napisati’ NSV <i>luk’es</i> ‘pisati’	<i>luk-es</i>	<i>luk-</i>	<i>luk-u-li</i>	<i>-u-li</i>
<i>bahes</i> ‘saznati’ <i>bales</i> ‘znati’	<i>bal-es</i>	<i>bal-</i>	<i>bal-u-li</i>	<i>-u-li</i>
<i>bares</i> ‘učiniti’ <i>bires</i> ‘činiti’	<i>bir-es</i>	<i>bir-</i>	<i>bir-u-li</i>	<i>-u-li</i>
<i>bates</i> ‘ostaviti’ <i>balt-es</i> ‘ostavljati’	<i>balt-es</i>	<i>balt-</i>	<i>balt-u-li</i>	<i>-u-li</i>
<i>berkes</i> ‘pojesti’ <i>bukes</i> ‘jesti’	<i>buk-es</i>	<i>buk-</i>	<i>buk-u-li</i>	<i>-u-li</i>
<i>baces</i> ‘uzorati’ <i>balces</i> ‘orati’	<i>balc-es</i>	<i>balc-</i>	<i>balc-u-li</i>	<i>-u-li</i>
<i>bel’es</i> ‘pročitati’ <i>buč’es</i> ‘čitati’	<i>buč-es</i>	<i>buč-</i>	<i>buč-u-li</i>	<i>-u-li</i>
<i>berc’es</i> ‘ispeći’ <i>buc’es</i> ‘peći’	<i>buc’es</i>	<i>buc-</i>	<i>buc-u-li</i>	<i>-u-li</i>
<i>birces</i> ‘oprati’ <i>ices</i> ‘prati’	<i>ic-es</i>	<i>ic-</i>	<i>ic-u-li</i>	<i>-u-li</i>

Tablica 3. Tvorba jednostavnih glagolskih priloga za izražavanje istodobnosti u darginskom jeziku

2.2.2. Glagolski prilozi istodobnosti u lakskom jeziku

Glagolski prilog istodobnosti tvori se od osnove glagola NSV pomoću sufiksa *-a-j* (*-u-j*, *-i-j*): *čič-in* ‘napisati’ *čičl-an* ‘pisati’ *čičl-a-j* ‘pišući’; *Hač-an* ‘popiti’ *Hačl-an* ‘piti’ *Hačl-a-j* ‘pijući’; *baχ-an* ‘prodati’ *baχl-an* ‘prodavati’ *baχl-a-j* ‘prodajući’; *q:awt-un* ‘plesati’ *q:awt-i-j* ‘plešući’. I. H. Abdullaev bilježi: »zapravo pokazatelj je u ovom slučaju *-j*, a prethodni su glasovi tematski samoglasnici« (2010: 243).

Tri vidska oblika infinitiva: SV, NSV, ITER	Infinitiv NSV	Osnova NSV	Glagolski prilog isto- dobnosti	Tematski samogla- snik + glagolskopri- ložni sufiks
SV <i>čičin</i> ‘napisati’ NSV <i>čičlan</i> ITER <i>čičawan</i>	<i>čičl-an</i>	<i>čičl-</i>	<i>čičl-a-j</i>	<i>-a-j</i>
<i>Hač-an</i> ‘popiti’ <i>Hačlan</i> <i>Hačawan</i>	<i>Hačl-an</i>	<i>Hačl-</i>	<i>Hačl-a-j</i>	<i>-a-j</i>
<i>baχ-an</i> ‘prodati’ <i>baχlan</i> <i>baχawan</i>	<i>baχl-an</i> ³¹	<i>baχl-</i>	<i>baχl-a-j</i>	<i>-a-j</i>
<i>čalan</i>	<i>čal-an</i>	<i>čal-</i>	<i>čal-a-j</i>	<i>-a-j</i>
<i>buk:in</i> ‘pročitati’ <i>buklan</i> <i>buk:awan</i>	<i>bukl-an</i>	<i>bukl-</i>	<i>bukl-a-j</i>	<i>-a-j</i>
<i>iz-an</i> ‘ustati, dignu- ti se’ <i>izlan</i>	<i>izl-an</i>	<i>izl-</i>	<i>izl-a-j</i>	<i>-a-j</i>
<i>busan</i> ‘reći, ispri- čati’ <i>buslan</i> <i>busawan</i>	<i>busl-an</i>	<i>busl-</i>	<i>busl-a-j</i>	<i>-a-j</i>
<i>bučan</i> ‘doći’ <i>buklan</i> <i>bučawan</i>	<i>bukl-an</i>	<i>bukl-</i>	<i>bukl-a-j</i>	<i>-a-j</i>
<i>š:urun</i> NSV ‘vrtjeti se’	<i>š:ur-un</i>	<i>š:ur-</i>	<i>š:ur-u-j</i>	<i>-u-j</i>
<i>culun</i> ‘kositi’	<i>cul-un</i>	<i>cul-</i>	<i>cul-u-j</i>	<i>-u-j</i>
<i>q:awt-un</i> ‘plesati’	<i>q:awt-un</i>	<i>q:awt-</i>	<i>q:awt-i-j</i>	<i>-i-j</i>
<i>zun</i> ‘raditi’	<i>z-un</i>	<i>z-</i>	<i>z-i-j</i>	<i>-i-j</i>

Tablica 4. Tvorba jednostavnih glagolskih priloga istodobnosti u lakskom jeziku

31 Kod tvorbe infinitiva NSV na položaju ispred konsonantnoga sufiksa *-l-* geminate se zamjenjuju običnim (negeminiranim) suglasnicima: *χ*:>*χ*, *k*:>*k*, tj. na tom se položaju pojavljuje mijena suglasnika po duljini: *buk:in* ‘pročitati’ > *bukl-an* ‘čitati’.

Kao osnova za tvorbu jednostavnih glagolskih priloga istodobnosti i u darginskom, i u laskom jeziku služi osnova NSV. Tu osnovu dobivamo pomoću krnjenja infinitivnoga oblika NSV. U darginskom se jeziku krnji infinitivni sufiks (*-es*), a u laskom se krnji i infinitivni sufiks, kao i tematski samoglasnik koji mu prethodi (*-a-n*, *-u-n*). Okrnjenoj se osnovi u darginskom jeziku dodaje glagolskopriložni sufiks (*-li*) pomoću povezujućeg formativa *-u-*.

U laskom se jeziku sufiks glagolskoga priloga istodobnosti (*-j*) dodaje osnovi pomoću jednog od triju tematskih samoglasnika: *-a-*, *-u-* ili *-i-*.

Primjer rečenice s uporabom glagolskoga priloga istodobnosti u darginskom jeziku³²:

- (4) *Visu-li* *aräq'-un*.
 plakati-CVB otići-PST
 'Otišao je plaćući' (Musaev 2014: 329).

2.3. Glagolski prilozima za izražavanje slijeđenja

2.3.1. Glagolski prilozima slijeđenja u darginskom jeziku

Glagolski prilog slijeđenja (posteriornosti) u darginskom jeziku tvori se dodavanjem glagolskopriložnog sufiksa *-li* infinitivnomu obliku, zbog čega ih katkad nazivaju infinitivnim glagolskim prilozima³³. Taj se glagolski prilog može tvoriti od infinitiva kako svršenih, tako i nesvršenih glagola. Glagolski prilozima slijeđenja označavaju potencijalnu radnju:

- SV *buc-es* 'uloviti' *-buc-es-* *-buc-es-li* 'da bi ulovili'
 SV *belk'-es* 'napisati' *-belk'-es-* *-belk'-es-li* 'tako da bi kasnije napisali (tako da bi kasnije bilo napisano)'
 NSV *luk-es* 'pisati' *luk-es-* *-luk-es-li* 'tako da bi kasnije pisali'.

Primjer rečenice s glagolskim prilogom slijeđenja:

- (5) *Nuša* *žäſäl* *Herk'-ličir* ***q:aršidik-es-li***
 1PL-ABS sutra rječica-LOC **sresti se-INF-CVB**
 väſdaladi?-ub-ra.³⁴
 dogovoriti se-PST-AUX.PRS.1PL
 'Mi smo se dogovorili naći sutra kod rijeke'.

32 Za primjer rečenice s glagolskim prilogom istodobnosti u laskom jeziku v. primjer (1).

33 Usp. Mutalov 2002: 162.

34 Primjer je preuzet iz: Mutalov 2002: 162.

Infinitiv (dva vid-ska oblika glagola)	Tvorbena osnova: infinitivni oblik	Glagolski prilog slijeđenja	Glagolskopriložni formant
<i>bahes</i> ‘saznati’ <i>bales</i> ‘znati, prepoznati’	<i>bahes–</i> <i>bales–</i>	<i>bahes–li</i> <i>bales–li</i>	–li
<i>bares</i> ‘učiniti’ <i>bires</i> ‘činiti’	<i>bares–</i> <i>bires–</i>	<i>bares–li</i> <i>bires–li</i>	
<i>bates</i> ‘ostaviti’ <i>baltes</i> ‘ostavljati’	<i>bates–</i> <i>baltes–</i>	<i>bates–li</i> <i>baltes–li</i>	
<i>berkes</i> ‘pojesti’ <i>bukes</i> ‘jesti’	<i>berkes–</i> <i>bukes–</i>	<i>berkes–li</i> <i>bukes–li</i>	
<i>baces</i> ‘uzorati’ <i>balces</i>	<i>baces–</i> <i>balces–</i>	<i>baces–li</i> <i>balces–li</i>	
<i>belč'es</i> ‘pročitati’ <i>buč'es</i> ‘čitati’	<i>belč'es–</i> <i>buč'es–</i>	<i>belč'es–li</i> <i>buč'es–li</i>	
<i>berc'es</i> ‘ispeći’ <i>buc'es</i> ‘peći, pržiti’	<i>berc'es–</i> <i>buc'es–</i>	<i>berc'es–li</i> <i>buc'es–li</i>	
<i>birces</i> ‘oprati’ <i>ices</i> ‘prati’	<i>birces–</i> <i>ices–</i>	<i>birces–li</i> <i>ices–li</i>	

Tablica 5. Tvorba jednostavnih glagolskih priloga za izražavanje slijeđenja u darginskom jeziku

2.3.2. Glagolski prilozi za izražavanje slijeđenja u lakskom jeziku

Jednostavni glagolski prilog slijeđenja u lakskom jeziku tvori se od infinitivnoga oblika pomoću sufiksa *–nu*: *bucin* ‘uzeti’ – *bucin–nu* ‘tako da bi se moglo uzeti’, *čičin–nu* ‘da se napiše, tako da se može napisati’³⁵. Glagolski prilozi slijeđenja tvore se od svih triju vidskih osnova.

35 Prema zapažanju I. H. Abdullaeva, nerijetki su slučajevi leksikalizacije glagolskih priloga, odnosno prijelaza u razred priloga, o čemu se može prosuditi prema kontekstu (iz razgovora s I. H. Abdullaevom u veljači 2019.). U lakso–ruskom rječniku (Abdullaev I. 2018) u takvim se slučajevima značenje riječi opisuje u posebnoj rječničkoj natuknici, uz navod dvaju značenja (tj. glagolskoga priloga), na primjer: »**ЧИЛААННУ** 1. *deenp. буд. вр. зл. чілан* так, чтобы можно было увидеть ... **ЧИЛААННУ** биша поставь, чтобы можно было видеть; 2. *перен. заметно ... яттил аьдад чіланну гьаз хьунни* количество овец заметно *выросло*« [»**č'alan:u** 1. *glagolski prilog slijed. od č'alan* ‘tako da se vidi’ ... **č'alan:u** *biša* ‘postavi tako da se vidi’; 2. *fig. primjetno, uočljivo ... jat:il ādad č'alan:u haz xun:i* ‘broj ovaca je uočljivo porastao’«] (Abdullaev I. 2018: 847). Usp. također *būx:an:u* 1. glagolski prilog od glagola *būx:an* ‘prodrijeti, prožeti’: tako da prožme 2. prilog ‘dirljivo, dojmljivo’ *būx:an:u buk:in* ‘dirljivo pročitati’ (Abdullaev I. 2018: 172); od glagola *buwč'in* ‘saznati, razumjeti’ – prilog – *buwč'in:u* ‘razumljivo, jasno’ (usp. Abdullaev I. 2018: 149).

Tri vidska oblika infinitiva	Tvorbena osnova: infi- nitivni oblik	Glagolski prilog za izražavanje slijeđenja	Glagolsko- priložni sufiks
SV <i>čičin</i> ‘pisati’ NSV <i>čičlan</i> ITER <i>čičawan</i>	<i>čičin–</i> <i>čičlan–</i> <i>čičawan–</i>	<i>čičin–nu</i> [čičin:u] <i>čičlan–nu</i> <i>čičawan–nu</i>	–nu
<i>Hač’an</i> ‘piti’ <i>Hač’lan</i> <i>Hač’awan</i>	<i>Hač’an–</i> <i>Hač’lan–</i> <i>Hač’awan–</i>	<i>Hač’an–nu</i> <i>Hač’lan–nu</i> <i>Hač’awan–nu</i>	
<i>baχ:an</i> ‘prodati’ <i>baχlan</i> <i>baχ:awan</i>	<i>baχ:an–</i> <i>baχlan–</i> <i>baχ:awan–</i>	<i>baχ:an–nu</i> <i>baχlan–nu</i> <i>baχ:awan–nu</i>	
<i>č’alan</i>	<i>č’alan–</i>	<i>č’alan–nu</i>	
<i>buk:in</i> ‘pročitati’ <i>buklan</i> <i>buk:awan</i>	<i>buk:in–</i> <i>buklan–</i> <i>buk:awan–</i>	<i>buk:in–nu</i> <i>buklan–nu</i> <i>buk:awan–nu</i>	
<i>izan</i> ‘dignuti se’ <i>izlan</i>	<i>izan–</i> <i>izlan–</i>	<i>izan–nu</i> <i>izlan–nu</i>	
<i>busan</i> ‘reći, ispričati’ <i>buslan</i> <i>busawan</i>	<i>busan–</i> <i>buslan–</i> <i>busawan–</i>	<i>busan–nu</i> <i>buslan–nu</i> <i>busawan–nu</i>	
<i>š:urun</i> NSV ‘vrtjeti se’	<i>š:urun–</i>	<i>š:urun–nu</i>	
<i>buč’an</i> ‘doći’ <i>buk’lan</i> <i>buč’awan</i>	<i>buč’an–</i> <i>buk’lan–</i> <i>buč’awan–</i>	<i>buč’an–nu</i> <i>buk’lan–nu</i> <i>buč’awan–nu</i>	
<i>culun</i> ‘kositi’	<i>culun–</i>	<i>culun–nu</i>	
<i>q:awt’un</i> ‘plesati’	<i>q:awt’un–</i>	<i>q:awt’un–nu</i>	
<i>zun</i> ‘raditi’	<i>zun–</i>	<i>zun–nu</i>	

Tablica 6. Tvorba jednostavnih glagolskih priloga za izražavanje slijeđenja u laskom jeziku

Primjeri rečenica s glagolskim priložima slijeđenja:

SV: *χ:al xun* ‘zapaziti, uvidjeti, primjetiti’ (složeni glagol; glagolski prilog slijeđenja *χ:al xun:u* ‘da bi zapazio’; negativan oblik glagolskoga priloga – *χ:al q:axun:u*):

- (6) *ürč'*, *učitel'-nan* *χ:al <q:a>-xun-nu*, *anawar-nu*
 dječak-ABS, učitelj-DAT zapaziti-⟨NEG⟩-CVB, brzi-ADV
šaw-atu *Ø-u-⟨w>-k:u-na*.
 kuća-ABL I-izlaziti⟨I⟩PST.
 'Dječak je brzo izašao iz kuće, **tako da** učitelj **ne bi zapazio**'.
 (doslovno: Dječak je, učiteljju **neprimjetno**, brzo izašao iz kuće).

U tom primjeru glagolski prilog ima gramatičko značenje načina vršenja radnje.

NSV: č'alan 'vidjeti':

- (7) *Žu* *barz* *č'al-an-nu* *š:ä-b-i-⟨w>k'-ru*
 mi.1PL.ABS mjesec **vidjeti-⟨INF⟩-CVB** sjedjeti-IPL-⟨IPL⟩-1PL
q:at-ral *x:ič'*.
 kuća-GEN ispred.
 'Sjeli smo ispred kuće **tako da možemo vidjeti** mjesec'³⁶.

U ovom primjeru glagolski prilog slijeđenja, osim gramatičkog značenja vremenske okolnosti odvijanja radnje (slijeđenje), izriče i značenje cilja radnje te uključuje nijansu načinske semantike.

Budući da je gramatičko značenje glagolskih priloga slijeđenja donekle fleksibilno, široko i točnije se određuje prema kontekstu, kao i da su tradicionalno ubrajani u jednostavne (opće) glagolske priloge, u mojem su radu svrstani u jednostavne glagolske priloge. S jednostavnim glagolskim priložima njih izjednačava ne samo zajednički glagolskopriložni sufiks *-nu*, već i to što oni mogu izražavati nekoliko značenja priložnih oznaka (više od dva)³⁷ ovisno o kontekstu: a) značenje jednostavnog slijeđenja u vremenu (nakon radnje izrečene glagolskim predikatom), b) način, c) cilj, d) katkad nijansa sekundarnog značenja uvjeta.

Kao tvorbeni osnovi za glagolske priloge slijeđenja u darginskom i u laskom jeziku služi infinitivni oblik.

I. H. Abdullaev uspoređuje morfološke osobitosti laskog glagolskoga priloga s glagolskim priložima drugih dagestanskih jezika i bilježi njegovu bliskost darginskome: s obzirom na izbor tvorbenih osnova za glagolske priloge laski je jezik blizak darginskome, »oba jezika za glagolske priloge budućega vremena rabe oblik infinitiva« (2010: 244).

U oba se jezika glagolskopriložni sufiks dodaje neposredno tvorbenoj osnovi.

U oba se jezika glagolski prilog slijeđenja tvori dodavanjem istoga sufiksa koji se rabi i u drugim jednostavnim glagolskim priložima, tj. kategorijskoga sufiksa glagolskoga priloga i priloga (adverbijalizatora). I u darginskom je i u laskom jeziku tvorba glagolskih priloga slijeđenja moguća od glagola i svršenog i nesvršenog vida (u laskom i od iterativa).

36 Ova su dva primjera zapisana prema riječima Sulejmana A. Musaeva.

37 Usp. kriterije semantičke klasifikacije glagolskih priloga, koju je predložio V. P. Nedjalkov (v. o tome gore str. 4).

3. Ustrojne paralele u tvorbi jednostavnih glagolskih priloga u darginskom i lakskom jeziku

3.1. Tri taksisna oblika

U darginskom i lakskom jeziku jednostavni glagolski prilog može izricati gramatičko značenje načina, a ponekad, ovisno o kontekstu, još neka značenja – uzrok, cilj i dr. Zastupljen je s trima taksisnim oblicima, koji dodatno izriču gramatičko značenje relativnog vremena, odnosno prethođenje, istodobnost i slijeđenje. To je značenje izraženo tvorbenom osnovom: kod glagolskih priloga prethođenja – osnovom svršenoga vida, kod glagolskih priloga istodobnosti – osnovom nesvršenoga vida te kod glagolskih priloga slijeđenja – infinitivom. Svi se jednostavni glagolski prilozi, neovisno o relativnom vremenu koje izriču, tvore pomoću sufiksa *-li* (darg.), *-nu* (lak.).³⁸ Dakle, značenje se relativnoga vremena ni u jednom od tih dvaju jezika ne izražava glagolskopriložnim formantom, već tvorbenom osnovom³⁹.

3.2. Tvorbena osnova

1) Glagolski prilog prethođenja. U darginskom se jeziku glagolski prilog prethođenja tvori od oblika jednostavnog prošlog svršenog vremena⁴⁰; u lakskom – od posebne osnove svršenog vida (perfektivne osnove), odnosno glagolskoga korijena s infiksacijom razredskoga pokazatelja.

2) Glagolski prilog istodobnosti. I u darginskom i u lakskom jeziku kao osnova za glagolski prilog istodobnosti služi glagolska osnova NSV.

3) Tvorbena je osnova za glagolske priloge slijeđenja i u darginskom, i u lakskom jeziku infinitivni oblik.

3.3. Sufiksadni način tvorbe

Primjeri izneseni u drugom dijelu članka pokazuju da je sufiksadni način tvorbe jedna od zajedničkih ustrojnih crta u morfologiji darginskih i lakskih jednostavnih glagolskih priloga.

3.4. Upotreba priložnog kategorijskog sufiksa u službi formanta jednostavnih glagolskih priloga

Jednostavni se glagolski prilozi tvore pomoću kategorijskoga sufiksa priloga (odnosno, pomoću adverbijalizatora). Dakle, i za darginski i za lakski jezik svojstvena je istovjetnost sufiksa priloga i jednostavnoga glagolskoga priloga.

38 U pojedinim se slučajevima sufiks ostvaruje u inačicama s određenim fonološkim razlikama, koje su prouzročene dijakronijskim promjenama povijesno jedinstvenoga sufiksa (o tome v. dalje, u točki 3.4.).

39 Upravo na tvorbenu osnovu skreće pozornost i T. Dešerieva u svojim napomenama o tvorbi dagestanskih glagolskih priloga: glagolskopriložni oblik svršenoga vida u dagestanskim jezicima tvori se od perfektivnoga oblika glagola. Usp. arčin. *šiov-li* 'napisavši'; avar. *q^ua-n* 'napisavši' itd. (1978: 77).

40 Kao što je zabilježeno gore, moguće je i drukčiji prikaz tvorbe tog darginskoga glagolskog priloga, naime, da se i oblik jednostavnoga prošlog svršenog vremena (termin Z. G. Abdullaeva, o tome v. gore, točka 2.1.1.) i glagolski prilog tvore od posebne perfektivne osnove (usp. točka 2.1.2.).

U obama se jezicima jednostavni glagolski prilozi tvore pomoću sufiksa (u darginskom – *-li*, a u lakskom – *-nu*) koji je identičan kategorijskom formantu priloga, točnije, priloga za izražavanje načina i kakvoće radnje, koji se produktivno i regularno tvore od pridjeva i imenica. I. H. Abdullaev smatra tu ustrojnu crtu jednom od zajedničkih osobitosti darginskoga i lakskoga jezika koje su prouzročene njihovim zajedničkim porijeklom: »U zajedničke (i uvjetovane genetskom povezanošću tih jezika) crte spadaju takve osobitosti, kao što su razredsko–lično sprezanje i općenito velika srodnost u glagolskom ustroju obaju jezika, u oblikovanju načinskih priloga pomoću posebnih glagolskopriložnih afikasa (lak. – *-nu* i darg. – *-li*) i druge osobitosti, koje potječu od darginsko–lakske razine« (2015: 33)⁴¹.

U darginskom su jeziku načinski prilozi i prilozi za izražavanje kakvoće radnje također obilježeni istovjetnošću načina tvorbe i formanta, što se isticalo u opisnim radovima: pomoću sufiksa – *-li* »tvori se prilog za izražavanje kakvoće radnje od bilo koje vrste riječi i od bilo koje osnove, od kojih se može tvoriti pridjev« (Abdullaev S. 1954: 201)⁴².

U gramatičkim je opisima darginskoga jezika zabilježeno da je sufiks – *-li* (u dijalektima se susreću i njegove inačice: – *-le*, – *-le//–l*, – *-li//–lli*) najprošireniji i najproduktivniji među priložnim sufiksima, te da se uz pomoć tog sufiksa tvore i jednostavni glagolski prilozi⁴³.

Kod glagolskih se priloga priložni sufiks pojavljuje u darginskom jeziku u sljedećim dijalektnim inačicama: u akušinskom, urahinskom, hajdaskom – *-li*, u megebskom, tantinskom – *-le*. Također se susreću i alomorfi tog sufiksa, koji su nastali uslijed procesa asimilacije i akomodacije. U kubačinskom se dijalektu priložni sufiks – *-le//–l* u sastavu glagolskih priloga pojavljuje kao – *-l* (Magometov 1963: 244, 217).

Podudarnost je kategorijskog formanta priloga i glagolskoga priloga svojstvena i za lakski jezik⁴⁴.

Pozornost privlači činjenica da takvo jedinstvo i dosljednost u upotrebi priložnoga sufiksa u službi kategorijskoga formanta glagolskih priloga, kao što je to u darginskom i u lakskom jeziku, nije svojstveno (ili to nije izraženo tako očito i jednostavno) za sve dagestanske jezike. Naime, u njima nalazimo veću raznolikost s obzirom na formant jednostavnoga glagolskoga priloga (kao primjer može se navesti cezske jezike, u kojima stručnjaci ne izdvajaju jedan prevladavajući kategorijski

41 Primjeri tvorbe priloga od pridjeva i imenica pomoću sufiksa – *-nu* u lakskom jeziku:

	<i>marc'–s:a</i> 'čist' (pridjev)	<i>marc'–nu</i> 'čisto' (prilog),
<i>guž</i> 'snaga' (imenica)	<i>guž–s:a</i> 'snažan' (pridjev)	<i>guž–nu</i> 'snažno' (prilog).
42 Naprimjer, (darg.)	<i>qār-q–si</i> 'brzi' (pridjev)	<i>qār-q–li</i> 'brzo' (prilog);
<i>c'aq</i> 'snaga' (imenica)	<i>c'aq–si</i> 'snažni' (pridjev)	<i>c'aq–li</i> 'snažno' (prilog);
	<i>žaga–si</i> 'lijepi' (pridjev)	<i>žaga–li</i> 'lijepo' (prilog);
	<i>muri–si</i> 'slatki' (pridjev)	<i>muri–li</i> 'slatko' (prilog) itd.

43 Usp. o tome u radovima: Magometov 1963: 244, Abdullaev Z. 1993: 240, 242, Mutalov 2002: 160, Temirbulatova 2004: 213.

44 Istovjetnost je sufiksa pomoću kojeg se u lakskom jeziku tvore prilozi i glagolski prilozi zapazio još L. I. Žirkov (1955: 124). G. B. Murkelinskij je također pisao o lakskim sufiksima priloga za izražavanje kakvoće radnje: »Ti sufiksi su zajednički i za glagolske priloge« (1971: 243, bilješka 49).

priložni formant⁴⁵, odnosno nema i takve upotrebe priložnoga formanta u tvorbi glagolskih priloga⁴⁶.

Dakle, ta ustrojna paralela nije zajednička osobitost dagestanskih jezika, već je manje proširena pojava⁴⁷.

3.5. Istovjetnost glagolskopriložnoga sufiksa triju taksisnih oblika

I u darginskom i u laskom jeziku za tvorbu triju taksisnih oblika jednostavnoga glagolskog priloga služi, povijesno gledano, jedan te isti formant. Tu osobitost, po svemu sudeći, valja smatrati posebnom (izdvajajućom) darginsko–laskom zajedničkom ustrojem crtom.

U vezi je s formantima glagolskoga priloga u laskom jeziku I. H. Abdullaev (2010) pokazao da usprkos njihovoj različitosti u suvremenom jeziku⁴⁸, povijesno potječu od jednoga sufiksa (tj. sva su tri glagolska priloga imala sufiks *-n*). To se može zaključiti kada se sagledaju dijalektni podatci, kao i durativni glagolskopriložni oblici. S. M. Hajdakov (1966: 52–53) je obratio pozornost na činjenicu da u barthinskom dijalektu laskoga jezika⁴⁹ ti glagolski prilazi (sa značenjem istovremenosti) osim afiksa *-aj*, imaju još jedan morfem, a to je *-n*: *lasl-aj-n* ‘odnoseći’⁵⁰. U skladu s tim iznio je pretpostavku da je upravo u tom dijalektu zastupljeno izvorno stanje sufiksa toga glagolskog priloga. S tim se stajalištem složio i I. H. Abdullaev, upozorivši još i na durativne oblike glagolskoga priloga, u kojima se također pojavljuje izvorni sufiks *-n*: *čičlaj-n-a* (< **čičlaj-n-wa*) ‘kontinuirano, stalno pišući’ (2010: 244). Još jedan neizravni argument I. H. Abdullaeva temelji se na usporedbi s darginskim jezikom, točnije rečeno, sa sustavom darginskih jednostavnih glagolskih priloga: »Tvorbu u prošlosti laskih glagolskih priloga svih triju vremena pomoću jednoga afiksa (*-n*) podupiru i podatci darginskoga jezika, u kojem službu zajedničkog afiksa svih vremenskih oblika glagolskih priloga vrši jedan afiks (*-li*)« (2010: 244).

45 Ti su podatci iz razgovora sa Zairom Khalilovom (ožujak 2018.), kojoj ovom prilikom zahvaljujem na raspravi, savjetima i strpljivim odgovorima na moja pitanja po hvaršinskom i drugim cezskim jezicima.

46 U nastavku istraživanja tog pitanja valjalo bi uzeti u obzir podatke ostalih dagestanskih jezika radi utvrđivanja specifičnih (izdvajajućih) ustrojnih paralela u tvorbi darginskih i laskih glagolskih priloga (tj. tih paralela, koje ne spadaju u općedagestanske osobitosti). Na primjer, u avarskom i agulskom jeziku podudaranje je priložnoga i glagolskopriložnoga sufiksa samo djelomično, drugim riječima, nije toliko uočljivo i jasno izraženo, kao što je to u slučaju laskoga i darginskog jezika. Međutim, to bi pitanje valjalo temeljito proučiti.

47 Usp. primjer da za hvaršinski jezik, općenito gledano, nije svojstvena takva jednostavna i jasna slika podudaranja priložnoga formanta jednostavnoga glagolskog priloga: u upotrebi je čitav niz priložnih formanata i formanata jednostavnoga glagolskog priloga, dok se među njima podudaraju samo sufiks načinskoga priloga (*-un*) i sufiks glagolskoga priloga SV (*-un*) (Khalilova 2009: 112, 208).

48 Odnosno, glagolski prilazi prethođenja i slijeđenja imaju isti formant, dok je formant glagolskoga priloga istodobnosti drugačiji.

49 Barthinski dijalekt govore stanovnici niza sela u Akušinskoj regiji Dagestana, koja je naseljena uglavnom Dargincima. Taj dijalekt, prema opisu Hajdakova (1966: 35), obuhvaća četiri govora, u sustavu kojih je središnji govor balharski. U balharskom su govoru sva obilježja barthinskoga dijalekta izražena najočitije. Zato se barthinski dijalekt u literaturi katkad naziva i balharskim (usp. Abdullaev I. 2018: 945).

50 S. M. Hajdakov razjašnjava da je ovdje zastupljen »složeni (dvostruki) afiks – *-aj* + *-n*. Zadnji je od njih istovremeno formant glagolskoga priloga prošloga: *čičl-aj-n* ‘pišući’ i *čičl-aj-n* ‘napisavši’. Balharski je oblik stariji. U književnom je jeziku glagolski prilog sadašnji izgubio afiks *-n*«. (1966: 52).

Zabilježiti ćemo i to da se prilikom raznovrsnih morfonoloških procesa (asimilacija, ispadanja glasova itd.) u nekim od glagolskopriložnih oblika izvorna inačica glagolskopriložnoga formanta podvrgla značajnim promjenama ne samo u laskom jeziku, već u određenim slučajevima i u darginskom jeziku. Posljedica je toga nemogućnost postuliranja jednoga zajedničkog glagolskopriložnog sufiksa za sva tri taksisna oblika (na sinkronijskom presjeku). Na primjer, kod gore opisanih darginskih glagolskih priloga prethođenja kod onih glagolskih osnova čiji preteritni oblik završava sa *-un*, ispao je suglasnik *-l-*:

belk'-es 'napisati' – *belk'-un* 'napisao je'; *belk'-un* + *li* → *belk'-ui* → *belk'-i* 'napisavši' (ispadanje skupine *-nl-*, a zatim i samoglasnika *-u-*).

Međutim, u darginskom je jeziku, u usporedbi s laskim, ta pojava manje proširena te obuhvaća samo dio glagolskih osnova.

Taksisna vrsta jednostavnoga glagolskog priloga	Darginski			Laski		
	Osnova	Oblik	Formant	Osnova	Oblik	Formant
Glagolski prilog prethođenja (SV)	Oblik prošlog vr. SV <i>batur</i>	<i>batur-li</i>	<i>-li</i>	Perfektivna osnova (korijen s infiksom)	<i>čiwč'-unu</i> 'napisavši'	<i>-unu</i>
Glagolski prilog istodobnosti (NSV)	Prezentska osnova <i>wašu-lra</i>	<i>wašu-li</i>	<i>-li</i>	Osnova NSV (durativna osnova)	<i>čičl'-aj</i> 'pišući', <i>q:awt'-ij</i> 'plešući'	<i>-aj</i> , <i>-uj</i> , <i>-ij</i>
Složeni glagolski prilog istodobnosti, koji se sastoji od antonima ili od ustvrdnog i zanižekanog oblika istoga glagola: 'dolazeći–odlazeći' ⁵¹	Prezentska osnova	<i>arašuli</i> <i>wašuli</i> 'dolazeći–odlazeći'	<i>-li</i>	Osnova NSV (durativna osnova)	<i>bal:aj</i> <i>q:abal:aj</i> 'jedva se čuje' ⁵²	<i>-aj</i> , <i>-uj</i> , <i>-ij</i>

51 Taj je glagolski prilog zabilježio M.-S. M. Musaev i naveo je sljedeći primjer: »*Arašuli wašuli, itini birusi agara*, dosl. 'Odlazeći, dolazeći, ništa ne radi'« (2014: 332). Kao primjer paralelnoga oblika u nahskim jezicima može se navesti istovjetan glagolski prilog složenoga ustroja, koji je zabilježio A. I. Halidov. On je tako opisao taj glagolski prilog: sastavljen je »od različitih po svom značenju i po fonetskoj strukturi glagolskih priloga, koji su međusobno povezani različitim (antonimijskim, sinonimijskim ili asocijativnim) odnosima: *vōyūš-vuōduš* 'dolazeći–odlazeći'« (2013: 770).

52 Oblik glagola NSV *bal:an* 'čuti' (SV bajan). Taj je primjer naveden u rječniku Ahmedov 2013: 81. S. H. Ahmedov prevodi taj izraz u značenju 'jedva se čuje' i bilježi da je upotrijebljen u pripovijetci tri puta.

Glagolski prilog slijeđenja	infinitiv: <i>bahes</i> 'saznati'	<i>bahes-li</i>	<i>-li</i>	infinitiv: <i>čičin</i> 'napisati'	<i>čičin:u</i> 'da se napiše', 'tako da se napiše'	<i>-nu</i>
-----------------------------	---	-----------------	------------	--	--	------------

Tablica 7. Pregled tvorbe jednostavnih glagolskih priloga u darginskom i lakskom jeziku

3.6. Paralelizam u tvorbi jednostavnih glagolskih priloga slijeđenja

Tvorbi je jednostavnih glagolskih priloga slijeđenja u darginskom i lakskom jeziku svojstven paralelizam, i to ne samo u izboru tvorbene osnove (infinitivni oblik), već i u formantu (kategorijski glagolskopriložni sufiks). Valja napomenuti da je i avarskom jeziku svojstveno da se kao tvorbena osnova za glagolske priloge slijeđenja rabi infinitivni oblik⁵³. Razlika je u tome što se u darginskom i lakskom jeziku paralelizam bilježi ne samo u pogledu tvorbene osnove, već i u pogledu formanta⁵⁴, dok se u avarskom jeziku kod tvorbe glagolskih priloga slijeđenja infinitivnom obliku dodaje drugačiji formant *-lun*, nekategorijski glagolskopriložni sufiks (*-go*).

U Tablici 8 su podatci iz avarskoga jezika kako bi se u usporedbi s njima mogao prikazati potpuni tvorbeni paralelizam glagolskih priloga slijeđenja u darginskom i lakskom jeziku. Ta se osobitost može smatrati iz dva j a j u ć o m ustrojnom zajedničkom crtom (paralelom) darginskoga i lakskoga jezika.

	Darginski	Lakski	Avarski
Jednostavni glagolski prilozi za izražavanje prethođenja i istodobnosti	<i>buc-es - buc-ib</i> <i>- buc-i-li</i> ⁵⁵ 'ulovivši'	<i>bax:an</i> 'prodati' <i>bawχ:-u-nu</i> 'prodavši'; <i>uč'an</i> 'doći' <i>- uwk'-un</i> 'došavši'	<i>c'əχ:e-ze</i> 'raspitivati se' <i>- c'əχ:-o-n</i> 'raspitavši se'; <i>c'əχ:ola</i> 'raspituje se' – <i>c'əχ:ola-go</i> 'raspitujući se'
Kategorijski formant glagolskoga priloga	<i>-li</i>	<i>-nu/- (u)nu/- (u)n</i> ⁵⁶	<i>-n</i> (prethođenje), <i>-go</i> (istodobnost)

53 Z. M. Mallaeva navodi dva avarska glagolskopriložna oblika sa značenjem načina, koji imaju i vremensku semantiku slijeđenja: oblik na *-duq* i oblik na *-lun*. Na primjer, *abize* 'reći' – *abile-duq* 'tako da se može reći'; formant *-duq* dodaje se participskoj osnovi. Formant *-lun* dodaje se infinitivnom obliku: *c'alize* 'čitati' – *c'alize-lun* 'tako da se može čitati' (2012: 260–261).

54 Kao što je spomenuto, to je isti sufiks, kao i kod jednostavnih glagolskih priloga prethođenja i istodobnosti, odnosno osnovni priložni formant te kategorijski formant glagolskoga priloga (darg. *-li*, lak. *-nu*).

55 U sufiksu *-ib-* krnji se suglasnik *b*.

56 I. H. Abdullaev je naveo u *Rječniku morfema i morfemskih elemenata lakskoga jezika* (*Slovar' morfem i morfemnih elementov lakskogo jazyka*, sastavni dio rječnika Abdullaev I. 2014: 153–195) afiks glagolskoga priloga prethođenja upravo u takvom osnovnom liku: *-(u)nu* (2014: 186). Kao alomorf istog afiksa autor navodi *-(u)n*; afiks je glagolskoga priloga slijeđenja *-nu* (2014: 179).

Tvorbena osnova za glagolski prilog slijedenja – infinitiv	<i>buc-es</i> ‘uloviti’	<i>baχ:-an</i>	<i>c'ex:e-ze</i> ‘raspitivati se’ <i>c'ali-ze</i> ‘čitati’
Jednostavni glagolski prilog za izražavanje slijeđenja	<i>buces-li</i> ‘tako da se može uloviti’	<i>baχ:an-nu</i> ‘tako da se može prodati’	<i>c'alize-lun</i> ‘tako da se može čitati’ ⁵⁷

Tablica 8. Tvorba jednostavnih glagolskih priloga slijeđenja u darginskom, lakskom i avarskom jeziku: tvorbene osnove i formanti.

U avarskom se jeziku ne rabi kategorijski formant glagolskoga priloga, već drugi sufiks, što predstavlja ustrojnu razliku od darginskoga i lakskog jezika.

3.7. Uporaba jednostavnih glagolskih priloga u službi leksičkog dijela složenih glagolskih oblika

Još je jedna zajednička ustrojna osobitost darginskog i lakskog jezika na morfološkoj razini: uporaba jednostavnih glagolskih priloga u službi leksičke (tj. značenjske) sastavnice složenih glagolskih oblika različitih vremena i načina⁵⁸. Primjeri:

darg.: *barili sabi* ‘učinio je’; *belk'isabi* ‘napisao je’;
lak.: *ta lawgun ija* ‘on je otišao’; *čakar čiwčunu bur* ‘pismo je napisano’.

Tu gramatičku crtu s darginskim i lakskim dijele drugi dagestanski jezici (na primjer, avarski).

3.8. Pitanje glasovnoga srodstva glagolskopriložnih afiksa

Kada je riječ o materijalnom (glasovnom) srodstvu glagolskopriložnih afiksa u darginskom i lakskom jeziku, u ovoj se etapi rada može reći samo to da za tvrdnju da ta dva sufiksa (*-li* i *-nu*) vuku porijeklo iz jednoga zajedničkog praoblika nema argumenata. Kao što primjećuje I. H. Abdullaev, avarski afiks *-(u)n* glasovno je i funkcionalno blizak lakskom afiksu *-nu*, koji vrši službu formanta glagolskih priloga prethođenja. Taj je afiks »jedan od starih afiksa u gramatičkom ustroju tih jezika, i uz to on je zastupljen i u nizu drugih dagestanskih jezika – tabasaranskom, cahurskom, didojskom⁵⁹. Njega se može povezati s razdobljem dagestanskog jezičnog zajedništva, i on se očuvao skoro bez promjena« (2010: 244). Također valja spomenuti da je taj afiks (točnije, njegov suglasnički element

⁵⁷ Primjer preuzet iz: Mallaeva 2012: 260–261.

⁵⁸ Tu gramatičku osobitost ne opisujem ovdje potanko jer se ona ne odnosi na pitanja tvorbe jednostavnih glagolskih priloga, već spada u pitanja njihove službe u glagolskoj morfologiji.

⁵⁹ Didojski je drugi naziv za cezski jezik.

–n) zastupljen kod glagolskih priloga prethodenja u svih pet cezskih jezika, makar je u spoju s različitim samoglasnicima: u cezskom (didojskom) i hinuhskom –n(o), u hvaršinskom (–u/i/i)n, u bežtinskom –na, u hunzibskom –(V)n⁶⁰. Osim toga, u inguškom⁶¹ je jeziku jedan od triju formanata glagolskih priloga prethodenja također –na⁶². Dakle, možemo zabilježiti da se taj morfem po svom fonemskom sastavu potpuno podudara u bežtinskom i inguškom jeziku, s tim da se radi o glagolskim priložima s istim gramatičkim značenjem.

U opisu hajdaksoga narečja darginskoga jezika S. M. Temirbulatova je navela u literaturi dotad nezabilježene podatke o tvorbi glagolskih priloga prethodenja u gornjohajdaskom dijalektu⁶³, u kojem sufiks –un služi ne samo za tvorbu participa i finitnih (ličnih) oblika 3. lica jednine, već i za tvorbu glagolskih priloga prethodenja⁶⁴. Na temelju toga možemo zaključiti: među gore navedenim nizom jezika⁶⁵, valja, uz dvije opaske, spomenuti i darginski, točnije rečeno – gornjohajdaski dijalekt hajdaksoga narečja. Drugim riječima, može se donekle govoriti i o materijalnoj (glasovnoj) srodnosti glagolskopriložnoga sufiksa u lakskom i darginskom jeziku, no uz ograničenja: samo u određenom dijalektu te kod određenog tipa osnova.

4. Zaključak

Preliminarna usporedba podataka iz tvorbe darginskih i lakskih jednostavnih glagolskih priloga poslužila je kao temelj za razradu niza mjerila (obilježja) za uspoređivanje glagolskih priloga u dagestanskim jezicima. S obzirom na ta mjerila, u članku je izvedena kontrastivna raščlamba jednostavnih glagolskih priloga darginskog i lakskog jezika. Razrađeni niz mjerila ubuduće može služiti kao osnova za usporedbu drugih dagestanskih jezika (pritom će se po mjeri obuhvaćanja, odnosno usporedbom većeg broja jezika, niz popunjavati novim obilježjima).

Kontrastivno proučavanje tvorbe jednostavnih glagolskih priloga u darginskom i lakskom jeziku omogućilo nam je zapaziti čitav niz zajedničkih (paralelnih) ustrojnih crta, među kojima su neke crte svojstvene i drugim dagestanskim jezicima, dok druge predstavljaju izdvajajuće osobitosti upravo tih dvaju jezika⁶⁶. U takve

60 Podatci su o glagolskopriložnim morfemima cezskih jezika preuzeti iz članka: Comrie, Forker, Khalilova 2012: 160, Tablica 1, redak: *General Temporal Converbs*.

61 Inguški je jedan od nahskih jezika. U pitanjima glasovne prilagodbe hrvatskog nazivlja za kavkaske jezike pridržavam se uglavnom skripte Ranka Matasovića (2009).

62 Taj sufiks bilježi Johanna Nichols u svojoj knjizi *Ingush Grammar*: »Anterior *converb*. Past stem plus ending –aa, –Ca, –na ...« (Nichols 2011: 293).

63 V. gore, točka 2.1.1.

64 Primjer koji navodi S. M. Temirbulatova: *qubacuncakiw* 'uzoravši polje, došao je' *bacun* glagolski prilog (2004: 201).

65 Odnosno avarskog, lakskog, tabasarsanskog, cahurskog, cezskih jezika, tj. jezika, u kojima nalazimo srodne glagolskopriložne sufikse.

66 Valja napomenuti da je bez posebnog istraživanja, koje bi obuhvaćalo sve dagestanske jezike, nemoguće s potpunom sigurnošću tvrditi, je li ova ili ona ustrojna paralela lakskoga i darginskog jezika izdvajajuća; međutim uvid u opisne radove o glagolskim priložima u nekim dagestanskim jezicima ipak mi dopušta izvući preliminarne zaključke.

izdvajajuće osobitosti valja ubrojiti: 1) paralelizam u tvorbi glagolskih priloga pomoću kategorijskog sufiksa priloga, što nije zajednička osobitost svih dagestanskih jezika, već je manje proširena pojava; 2) i u darginskom, i u laskom jeziku za tvorbu svih triju taksisnih oblika jednostavnoga glagolskog priloga, dijakronijski gledano, služi jedan formant; 3) u darginskom je i u laskom jeziku tvorba jednostavnih glagolskih priloga slijeđenja obilježena potpunim paralelizmom, i to ne samo u tvorbenoj osnovi, već i u formantu; 4) u određenoj mjeri, može se govoriti, o materijalnoj (glasovnoj) srodnosti glagolskopriložnog formanta u darginskom i laskom jeziku (makar se ona tiče samo određenih govora i samo jednog tipa osnova).

Kratice

Kratice za dagestanske jezike: avar. avarski; arčin. arčinski; darg. darginski; lak. laski.

Kratice u osnovnom tekstu: SV svršeni vid; NSV nesvršeni vid; ITER iterativ; RP razredni pokazatelj.

Kratice u glosiranim primjerima: I–IV razredni pokazatelji I., II., III. i IV. razreda; 1PL 1. lice mn.; 2SG 2. lice jd.; ABL ablativ; ABS absolutivni padež; ADV priložni sufiks (adverbijalizator); AUX predikativni sufiks (nastao krnjenjem prvog sloga pomoćnog glagola); AUX.PRS predikativni sufiks prezentni; COP kopula; CVB glagolski prilog; DAT dativ; ENCL enklitika; GEN genitiv; ImmANTRCVB glagolski prilog sa značenjem neposrednog prethođenja (Immediate Anterior); IMP imperativ; INF infinitiv; IPFV imperfektiv; LAT lativ; LOC SUPER lokalizacija 'gore'; NEG negacija; PF perfektivna osnova; PL množina; PST preterit; PTC particip; SG jednina.

Literatura⁶⁷

- Abdullaev, Isa H. (2010). *Lakskij jazyk v istoriko–sravnitel'nom osveščanii. Morfologija*. Mahačkala: IJaLI DNC RAN.
- Abdullaev, Isa H. (2014). *Obratnyj slovoobrazovatel'no–morfemnyj slovar' lakskogo jazyka*. Mahačkala: IJaLI DNC RAN.
- Abdullaev, Isa H. (2015). Darginsko–laskie jazykovye vzaimootnošenija v areal'nom aspekte. U knjizi: Abdullaev Isa H. *Meždagestanskije i mežkavkazskie jazykovye kontakty. Istoriko–ètimologičeskie, areal'nye i onomastičeskie issledovanija*. Mahačkala: IJaLI DNC RAN, ALEF, 33–39.
- Abdullaev, Isa H. (2018). *Laksko–russkij slovar'*. Mahačkala: IJaLI DNC RAN, ALEF.
- Abdullaev, Sajgid N. (1954). *Grammatika darginskogo jazyka (fonetika i morfologija)*. Mahačkala: Dagestanskij filial Akademii nauk SSSR, Institut istorii, jazyka i literatury.

67 Kratice u popisu literature: IJaLI DNC RAN = Institut jazyka, literatury i iskusstva imeni Gamzata Cadasy Dagestanskogo naučnog centra Rossijskoj Akademii nauk; DGU = Dagestanskij gosudarstvennyj universitet; Dagučpedgiz = Dagestanskoe učebno–pedagogičeskoe izdatel'stvo.

- Abdullaev, Zapir G. (1969). *Sub«ektno–ob«ektnye i predikativnye kategorii v darginskom jazyke (k probleme predloženija)*. Mahačkala: Dagučpedgiz.
- Abdullaev, Zapir G. (1993). *Darginskij jazyk. 2. Morfologija*. IJaLI DNC RAN. Moskva: Nauka.
- Ahmedov, Sulejman H. (2013). *Slovar' jazyka povesti Kurdi Zakueva »Obmanutaja ljubov'«*. Mahačkala: IJaLI DNC RAN.
- Akiev, Ali Š. (1977). *Istoriko–sravnitel'naja fonetika darginskogo i laskogo jazykov (sistema konsonantizma)*. Mahačkala: Dagučpedgiz.
- Akiev, Ali Š. (1982). *Sravnitel'nyj analiz glasnyh laskogo i darginskogo jazykov*. Mahačkala: Dagučpedgiz.
- Comrie, Bernard, Diana Forker, Zaira Khalilova (2012). Adverbial clauses in the Tsezic languages. Gast, Volker, Holger Diessel (eds.), *Clause Linkage in Cross–Linguistic Perspective. Data–Driven Approaches to Cross–Clausal Syntax*. Berlin Boston: De Gruyter Mouton, 157–190.
- Čaušević, Ekrem (2018). *Ustroj, sintaksa i semantika infinitnih glagolskih oblika u turskom jeziku. Turski i hrvatski jezik u usporedbi i kontrastiranju*. Zagreb: Ibis grafika.
- Čikobava, Arnold S. (2010). *Vvedenie v iberijsko–kavkazskoe jazykoznanie*. Perevod s gruzinskog I.B. Kapanadze. (Baramidze, C. R. i Džanašia R. S., ur.). Tbilisi: Izdatel'stvo Universal.
- Dešerieva, Tamara I. (1978). Morfoložičeskie obščnosti. Klimov Georgij A., ur. *Strukturnye obščnosti kavkazskih jazykov*. Moskva: Nauka, 63–84.
- Eldarova, Roza G. (1993). Laskij glagol. *Struktura i semantika glagol'nogo slova. Kategorii vida i zaloga. Verboidy*. Učebnoe posobie. Mahačkala: DGU.
- Gaprindašvili, Šota G. (1954). O lasko–darginskih zvukosootvetstvijah. *Iberijsko–kavkazskoe jazykoznanie. T. VI*. Tbilisi, 281–326. (Na gruzijskom jeziku, sažetak na ruskom jeziku, 322–326).
- Hajdakov, Said M. (1966). *Očerki po laskoj dialektologii*. Moskva: Nauka.
- Hajdakov, Said M. (1985). *Darginskij i megebskij jazyki (principy slovoizmenenija)*. Moskva: Nauka.
- Halidov, Ajsa I. (2013). Glagol'noe slovoobrazovanie. Halidov, Ajsa I., ur. *Grammatika čečenskogog jazyka. Tom 1. Vvedenie v grammatiku. Fonetika. Morfemika. Slovoobrazovanie*. Groznyj: Groznenskij rabočij, 658–771.
- Haspelmath, Martin (1995). The converb as a cross–linguistically valid category. Haspelmath, Martin i Ekkehard König, ur. *Converbs in Cross–Linguistic Perspective*, Berlin New York: Mouton de Gruyter, 1–55.
- Kalinina, Elena Ju. i Marina È. Čumakina (1999). Obstožatel'stvennye predloženija. Kibrik, Aleksandr E., ur. *Èlementy cahurskogog jazyka v tipoložičeskom osveščennii*. Moskva: Našledie, 537–559.
- Kazenin, Konstantin I. (2013). *Sintaksis sovremennogog laskogog jazyka*. Mahačkala: IJaLI DNC RAN, Institut jazykoznanija RAN, ALEF.
- Khalilova, Zaira (2009). *A Grammar of Khwarshi*. Utrecht: LOT.
- Kurbanova, Zaira G. (2007). *Deepričastie v laskom jazyke*. Dissertacija na soiskanie učenoj stepeni kandidata filoložičeskih nauk. Mahačkala: DGU.

- Magometov, Aleksandr A. (1963). *Kubačinskij jazyk. (Issledovanie i teksty)*. Tbilisi: Izdatel'stvo Akademii nauk Gruzinskoj SSR.
- Magometov, Aleksandr A. (1976). Korreljacija sistemy konsonantov v dialektah dargin-skogo jazyka. *Ežegodnik iberijsko-kavkazskogo jazykoznanija. III*. Tbilisi: Mecniereba, 219–227.
- Mallaeva, Zulajhat M. (2012). *Glagol avarskogo jazyka: struktura, semantika, funkcii*. 2. izdanje. Mahačkala: IJaLI DNC RAN.
- Matasović, Ranko (2009). *Kratki tipološki pregled kavkaskih jezika*. Skripta. Zagreb.
- Murkelinskij, Gadži B. (1971). *Grammatika laskogo jazyka. Čast' 1. Fonetika i morfologija*. Mahačkala: Dagučpedgiz.
- Musaev, Magomed–Said M. (2014). Glagol. U knjizi: Abdullaev Zapir G., Alburj A. Abdusalamov, Magomed–Said M. Musaev i Sapijahanum M. Temirbulatova. *Sovremennyy darginskij jazyk*. Mahačkala: IJaLI DNC RAN, 256–337.
- Mutalov, Rasul O. (2002). *Glagol darginskogo jazyka*. Mahačkala: DGU.
- Nedjalkov, Vladimir P. (1995). Some typological parameters of converbs. Haspelmath, Martin i Ekkehard König, ur. *Converbs in Cross-Linguistic Perspective*, Berlin New York: Mouton de Gruyter, 97–136.
- Nichols, Johanna (2011). *Ingush Grammar*. Berkeley. Los Angeles. London: University of California Press.
- Plungjan, Vladimir A. (2012). *Obščaja morfologija: Vvedenie v problematiku*. Učebnoe posobie. 4. izdanje. Moskva: Knižnyj dom LIBROKOM.
- Sumbatova, Nina R. i Jurij A. Lander (2014). *Darginskij govor selenija Tanty: grammatičeskij očerk, voprosy sintaksisa*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury.
- Temirbulatova, Sapijahanum M. (2004). *Hajdaksij dialekt darginskogo jazyka*. Mahačkala: IJaLI DNC RAN.
- Žirkov, Lev I. (1955). *Laskij jazyk (fonetika i morfologija)*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.

A contrastive analysis of the morphology of the simple converbs in Dargwa and Lak

The paper discusses the questions of the contrastive study of the converb in two Daghestanian languages, Dargwa and Lak. The formation of the three taxis forms found in the simple (contextual) converbs (anterior, simultaneous and posterior) is analyzed and compared in contrastive aspect. The contrastive analysis allows revealing a number of structural parallelisms in the morphology of the simple converbs in Dargwa and Lak. In the general list of the structural parallelisms special attention is given to those parallelisms in morphology of Dargwa and Lak converbs, which are not shared by the other Daghestanian languages.

Ključne riječi: glagolski prilozi, jezična tvorba, kontrastivni opis, darginski jezik, laski jezik

Keywords: converbs, language formation, contrastive study, Dargwa, Lak